Journal of Medical Council of Iran, Volume 44, Issue 2, 2026
https://doi.org/10.22034/44.2.6

Review

Legal and Ethical Boundaries of Medical Trainees' Responsibility

Abstract

In teaching hospitals, medical students and residents routinely engage in patient care under the supervision of attending physicians. Determining the scope of their legal and ethical responsibility in the event of medical error remains a significant issue within medical law. According to the Residency Regulations of the Iranian Ministry of Health, a resident is defined as an "individual" whose legal status differs from that of a student, despite both groups being under direct supervision and educational instruction. Jurisprudential principles—illustrated through commonly cited examples such as the "student–teacher" or "swimming coach–trainee" model—generally attribute full responsibility for the learner's actions to the instructor. Conversely, the foundational criminal law principle of personal liability suggests that the actor themselves may bear primary responsibility for any error. Some legal scholars argue that Article 142 of the Islamic Penal Code allows for the transfer of responsibility to the instructor if their supervisory role is established. Comparative legal frameworks in England and France similarly enable attribution of criminal liability to the principal responsible authority. Additionally, the "reasonable professional in the same field" standard—widely accepted in international jurisprudence—can serve as a practical criterion for defining the duties and responsibilities of various categories of trainees. Based on Iranian legal sources, including the Labor Law, the Islamic Penal Code, the Disciplinary Regulations for Professional Misconduct, and the General Ethical Guidelines for Medical Professionals, primary responsibility for trainees generally rests with educators and supervising physicians. Nevertheless, factors such as employment or contractual status within medical institutions and the civil or organizational liability of healthcare centers remain relevant considerations requiring further analysis.

Keywords: trainee, student, resident, responsibility, Ethics ,legal, disciplinary, criminal, civil

Shahriar Mousavinejad

Shahriar Mousavinejad
Department of Medical Ethics, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran

*** Corresponding Author**
Department of Medical Ethics, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran
Email: shahriar6948@yahoo.com

Received: Sep 23 2025
Accepted: Feb 03 2026

Citation to this article
Mousavinejad Sh. Legal and Ethical Boundaries of Medical Trainees' Responsibility. *J Med Counc of Iran.* 2026;44(2):06-15.

[Downloaded from jmciri.ir on 2026-11-03]

[DOI: https://doi.org/10.22034/44.2.6]

Copyright 2026, Journal of Medical Council of Iran.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution–NonCommercial 4.0 International License.

مقاله مروری

Journal of Medical Council of Iran, Volume 44, Issue 2, 2026
https://doi.org/10.22034/44.2.6

حدود مسئولیت فراگیران پزشکی

شهریار موسوی نژاد*

هیات علمی گروه اخلاق پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران

*** نشانی نویسنده مسئول:**
گروه اخلاق پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران
نشانی الکترونیک:
shahriar6948@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۰۱
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۱۴

چکیده

هر روزه در مراکز درمانی آموزشی، دانشجویان و دستیاران در کنار اساتید در درمان بیماران مشارکت یا اقدام می‌کنند. حدود مسئولیت آنان در صورت بروز خطا یکی از مسایل مهم در اخلاق و حقوق پزشکی است. طبق تعریف آیین‌نامه دستیاری وزارت بهداشت، دستیار به ''فرد'' اطلاق شده و با تعریف دانشجو تفاوتی‌هایی دارد، هرچند که او هم تحت تعلیم و آموزش اساتید می‌باشد. با رجوع به قوانین فقهی و مثال‌های مشهور ''دانش آموز-معلمی'' یا ''مربی شنا'' به نظر می‌رسد تمام بار مسئولیت فراگیر بر عهده آموزش‌دهنده می‌باشد، اما از طرف دیگر بر اساس اصل شخصی بودن مسئولیت جزایی که از اصول مهم حقوق جزا می‌باشد می‌توان چنین برداشت کرد که خود فاعل مسئولیت تام در مورد خطا دارد. برخی اعتقاد دارند طبق ماده ۱۴۲ قانون مجازات اسلامی می‌توان با اثبات مسئولیت آموزش‌دهنده این مسئولیت را به آموزش‌دهنده منتسب نمود. در قوانین انگستان و فرانسه نیز همانند ایران مسئولیت جزایی فعل غیر را به مسئول اصلی برمی‌گرداند. معیار دیگری که برخی به آن اعتقاد دارند معیار ''شخص معقول در همان حرفه'' است که در رویه‌های بین‌المللی نیز به آن تکیه می‌شود و تبیین مصادیق آن برای هر رسته فراگیر می‌تواند به تعیین دقیق‌تر مسئولیت فراگیران کمک کند. بر اساس مستندات قانونی در ایران از جمله قانون کار، قانون مجازات اسلامی، آیین نامه انتظامی رسیدگی به تخلفات صنفی و حرفه ای شاغلین حرفه های پزشکی و راهنمای عمومی اخلاق شاغلین حرف پزشکی بار مسئولیت فراگیران بر عهده آموزش دهندگان و اساتید می‌باشد. البته ملاحظات و موضوعاتی مانند رابطه استخدامی یا همکاری (پیمانکار) فرد با مرکزدرمانی یا مسئولیت‌مدنی و سازمانی مراکز در قبال آسیب‌های وارده به بیماران نیز از مواردی است که در این مورد قابل بحث می‌باشد.

کلمات کلیدی: فراگیر، دانشجو، دستیار، مسئولیت، اخلاق، حقوقی، انتظامی، کیفری، مدنی

[Downloaded from jmciri.ir on 2026-11-03]

[DOI: https://doi.org/10.22034/44.2.6]

Copyright 2026, Journal of Medical Council of Iran.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution–NonCommercial 4.0 International License.

مقدمه

در دنیای پیچیده پزشکی، فراگیران رشته‌های پزشکی، اعم از دانشجویان، کارآموزان، کارورزان و دستیاران، نقش کلیدی و غیر قابل انکاری در فرآیند تشخیص و درمان بیماران دارند. این افراد به‌طور روزمره با بیماران مختلفی مواجه می‌شوند و صحنه‌های حقیقی پزشکی را تجربه می‌کنند. اگرچه این دسته از فراگیران زیر نظر پزشکان متخصص و اساتید بخش‌ها آموزش می‌بینند، اما در بیمارستان‌های آموزشی، گاهی اوقات مسئولیت‌هایی به آن‌ها محول می‌شود که این موضوع نگرانی‌هایی را در خصوص خطاهای پزشکی و پیامدهای ناشی از آن ایجاد می‌کند.

مسئله‌ای که در اینجا مطرح می‌شود این است که در صورت بروز خطا به دلیل سهل‌انگاری یا عدم مهارت این فراگیران، مسئولیت قانونی و اخلاقی با چه کسی خواهد بود؟ آیا بیمارستان، پزشک ناظر یا خود فراگیر مسئول جبران خسارت ناشی از خطای پزشکی خواهد بود؟ این سوالات بخشی از چالش‌های جدی در نظام‌های آموزشی پزشکی و انتظامی نظام‌پزشکی هستند و نیاز به بررسی و تحلیل دقیق دارند.

شناخت حقوقی و اخلاقی این موضوع در ایران و تطابق آن با استانداردهای جهانی، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. به همین دلیل، در این مقاله به بررسی عمیق وضعیت حقوق و اخلاق در زمینه مسئولیت مدنی و خطای پزشکی خواهیم پرداخت. متعاقباً تاکید بیشتری بر اهمیت آموزش جامع فراگیران و لزوم ایجاد سازوکارهای مناسب برای کاهش خطرات و ارتقای سطح مهارت‌ها خواهیم داشت. این مطالعه می‌تواند راهگشای مشکلات موجود در نظام آموزشی پزشکی ایران باشد و به تصحیح و بهبود رویه‌های موجود در این حوزه کمک کند.

بیان مسئله

دانشجویان پزشکی و دستیاران در مراحل مختلف آموزش خود وارد فضای درمانی می‌شوند، جایی که به تدریج با بیماران ارتباط برقرار کرده و مسئولیت‌هایی را بر عهده می‌گیرند. ورود به این فضا در سال سوم تحصیل معمولاً با شروع کارآموزی و کارورزی همراه است، که در این مراحل، دانشجویان در زمینه‌های مختلف پزشکی از جمله نشانه‌شناسی و معاینه بالینی آموزش می‌بینند. در این فرایند، آنان ممکن است مسئولیت‌هایی را به عهده بگیرند که شامل اخذ شرح حال، معاینه بالینی، و گاه انجام مداخلات پزشکی است.

به عنوان مثال، اگر یک دانشجوی سمیولوژی در حین معاینه دست شکسته یک بیمار، به دلیل بی‌احتیاطی یا ناآگاهی، به دست بیمار آسیب وارد کند، باید بپرسیم آیا این دانشجو از نظر حقوقی و اخلاقی مسئولیت دارد؟ این سوال از آن جهت اهمیت دارد که طبیعت محیط درمانی و آثار تصمیم‌گیری‌های نادرست در آن می‌تواند به عواقب جدی برای بیماران منجر شود.

از سوی دیگر، در دوره دستیاری، پزشکان جدید باید تحت نظارت و حمایت متخصصان با مسئولیت‌های خاصی در راستای آموزش خود کار کنند. در این مرحله، دستیاران باید با توجه به پیشرفت‌های تحصیلی و تجارب حرفه‌ای خود، مسئولیت‌های مرتبط با وظایف پزشکی را بپذیرند. یک سوال کلیدی که مطرح می‌شود این است که آیا دستیاران پزشکی نیز مانند دانشجویان از نظر مسئولیت‌های قانونی و اخلاقی در قبال بیماران دارای مسئولیت شناخته می‌شوند یا خیر؟ در حالی که هر دو گروه به نوعی تحت تعلیم هستند، شرایط و الزامات حقوقی و اخلاقی که آنها با آن مواجه‌اند، ممکن است متفاوت باشد.

درک دقیق مسئولیت‌های این دو گروه به لحاظ اخلاقی و حقوقی ضروری است، چرا که به بررسی قابلیت پذیرش خطرات پزشکی، طرز برخورد با احساسات و نگرانی‌های بیماران، و همچنین فراهم‌سازی محیط آموزشی و حمایتی مناسب منجر می‌شود. از این‌رو، توجه به چهارچوب‌های قانونی و اخلاقی مربوط به مسئولیت‌های دانشجویان پزشکی و دستیاران، می‌تواند به ارتقای کیفیت خدمات و ایمنی بیمار کمک کرد و از بروز مشکلات حقوقی و اخلاقی جلوگیری کند.

در نهایت، بررسی و تجزیه و تحلیل مسئولیت‌های این دو گروه در محیط‌های بالینی می‌تواند به توسعه سیاست‌ها و راهنماهای آموزشی خاصی کمک کند که به بهبود آموزش پزشکی و مسئولیت‌پذیری در مراقبت از بیماران منجر می‌شود. از این رو، نیاز به تعریف دقیق مفاهیم «مسئولیت" و "تعلیم" در این زمینه بسیار احساس می‌شود.

تعریف فراگیران

در ابتدا باید تعریف درستی از فراگیران داشته باشیم. علت انتخاب کلمه فراگیران برای افراد کسب‌کننده دانش و تجربه گروه پزشکی، تفاوت های علمی و شخصیت حقوقی آنان در مراحل مختلف تحصیل (دانشجو، کارآموز، کارورز و دستیار) است و با توجه به درجه‌بندی سطح علمی و مسئولیت‌های آنان در هر مقطع از یک کلمه عام برای نام بردن از آنان استفاده می‌شود. در حالیکه از منظر حقوقی افرادیکه دانشجوی‌پزشکی هستند تا زمان فارغ التحصیلی و اخذ شماره نظام پزشکی جزء گروه‌پزشکی محسوب نمی‌شوند و مسئولیت‌های مدنی، انتظامی و کیفری متفاوتی با یک فارغ التحصیل دارای شماره نظام پزشکی که حق شرکت در دوره‌های دستیاری را دارد، دارا می‌باشند.

از نظر آموزشی نیز در اسناد آموزشی وزارت بهداشت، بین دانشجوی پزشکی و دستیار از نظر تعریف تفاوت‌هایی وجود دارد که به نظر می‌تواند مسئولیت‌های آنان را نیز کاملا متفاوت کند.

دانشجو: صرفا در قوانین تحصیلات مصداق دارد. در آیین‌نامه آموزشی دوره دکترای عمومی مصوب شصت و هفتیمن جلسه شورای‌عالی برنامه‌ریزی علوم‌پزشکی مصوب ۱۳۹۶/۵/۱ که به امضای وزیر محترم بهداشت رسیده است تعریف دقیق از دانشجوی پزشکی نشده است و فقط در فصل اول، شرایط ورود و نام‌نویسی هر فرد دارای دیپلم

[Downloaded from jmciri.ir on 2026-11-03]

[DOI: https://doi.org/10.22034/44.2.6]

پذیرفته شده در کنکور سراسری را دانشجو خطاب کرده است (۱). در دوره ورود به بیمارستان در ابتدا دوره کارآموزی به ۲ شکل پایه و پیشرفته (استیودنت و اکسترن) تقسیم شده که در مرحله اول دانشجو فقط مشاهده‌گر و در مرحله دوم تحت‌نظر پزشک معالج می‌تواند در قالب فعالیت‌های مشخص شده در سرفصل دروس (کوریکولوم) اقداماتی را انجام دهد و مسئولیت کارآموز در هر بخش با مدیر گروه یا رییس بخش و در ساعات کشیک با عضو هیات علمی آنکال یا دستیار ارشد بخش است (۲). در مرحله کارورزی که جهت کسب مهارت‌های حرفه‌ای برای اخذ مدرک پزشکی عمومی می‌باشد مجاز به کاربرد آموخته‌های قبلی تحت نظر پزشک مدیر گروه یا رئیس بخش و در ساعات کشیک با عضو هیات علمی آنکال یا دستیار ارشد بخش است (۳).

رزیدنت یا دستیار پزشکی: در مقررات و آیین نامه های دوره دستیاری رشته‌های تخصصی بالینی مصوب وزارت بهداشت در ماده ۲ دستیار به صورت «فرد» نه «دانشجو» ی تحت تعلیم تعریف شده است. طبق ماده ۲ از فصل اول "دستیار به فردی اطلاق می‌شود که با داشتن مدرک دکتری عمومی و پذیرش در امتحانات ورودی دستیاری جهت آموزش‌های نظری و کسب مهارت‌های عملی، در یکی از رشته‌های تخصصی پزشکی طی مدت زمان مشخصی که برای آن دوره از طریق شورای آموزش پزشکی و تخصصی تصویب شده است به تحصیل، آموزش، پژوهش و انجام فعالیت‌های کارورزی تخصصی اشتغال می‌ورزد» (۴).

با توجه به تعاریف فوق مشخص می‌شود که بین فراگیران دوره پزشکی عمومی و دستیاری تفاوت از نظر شخصیت حقوقی وجود دارد. در دوران دانشجویی فرد کاملا به عنوان یک فرد تحت آموزش بوده و تمام مسئولیت‌های اقدامات انجام شده متوجه مسئول بخش یا عضو هیات علمی آنکال یا دستیار مافوق وی می‌باشد. اما در تعریف دستیار پزشکی "فرد" دارای صلاحیت حرفه‌ای پزشکی عمومی و به عنوان یک شخصیت حقیقی و حقوقی تعریف شده است. شخصیت حقیقی از این نظر که «فرد» به او اطلاق شده و هم از این نظر که پزشک عمومی است و حقوقی از این نظر که در یک نظام آموزشی تحت تعلیم تخصصی توسط اعضا هیات علمی و در یک مجموعه دانشگاهی مشغول به تحصیل می‌باشد.

نقش فراگیر در هر دو تعریف به جنبه‌های آموزشی و تحت تعلیم بودن هر دو اشاره دارد و در بطن خود به وظایف آموزش‌دهندگان آنها به عنوان افرادی که تعلیم و تعلم آنان را بر عهده دارد، تاکید می‌کند.

سوال اینجا است که در صورت خطای فراگیر (دانشجو یا دستیار) چه به صورت بی مبالاتی یا بی‌احتیاطی، حدود مسئولیت وی چقدر است و میزان مسئولیت تعلیم‌دهنده وی چه مقدار می‌باشد. برای روشن شدن موضوع نیاز است که بر اساس قوانین موجود وساری در کشور (مسئولیت مدنی تعلیم دهنده) و نیز منابع فقهی که در مورد ضمان تعلیم‌دهنده و تعلیم‌گیرنده می‌باشد و بررسی موضوع در نظام‌های حقوقی کشورهای دیگر به مسئله توجه شود.

۱- منظر فقهی

نقش دانشجو-معلمی

در کشور ما که اصول فقهی بر اساس فقه شیعه و فقه امامیه است، قرن‌ها پیش به مسئولیت شخصی معلم اشاره شده است که مسئولیت معلم در برابر اعمال دانش آموزان خود از مسئولیت‌های خاص می‌باشد. یکی از مسئولیت‌های خاص، مسئولیت ناشی از عمل غیر است که، مسئولیت آموزگار ناشی از عمل دانش‌آموز در آن دسته قرار می‌گیرد. بر اساس نظریات فقهی معلم در قبال دانش آموز دو وظیفه بر عهده دارد یکی این که معلم وظیفه آموزش را بر عهده دارد و دیگر این که وی وظیفه مراقبت و مواظبت از دانش آموز را نیز بر عهده دارد و تکیه بر همین دو امر است که به مسئولیت مدنی آموزگار، چهره‌ای متمایز از دیگر اشخاص می‌دهد. در متون فقهی بر سه اصل برای اثبات مسئولیت تعلیم‌دهنده نسبت به تعلیم گیرنده و ضمان وی نسبت به جبران خسارت وی استفاده شده است.

الف-مسئولیت

با بررسی متون فقهی در مورد مسئولیت و قواعد مربوط به آن، مسئولیت بر ۲ نوع تقسیم می‌شود، مسئولیت یا بر اساس ضمان ید است یا اتلاف یا تسبیب (۵).

در مواردی که مباشرت به تنهایی وجود داشته باشد مباشر ضامن است. اگر هم با واسطه شخصی به دیگری خسارت وارد آورد از باب تسبیب ضامن است.

با توجه به این فرمول فقهی که اگر سبب اقوی باشد فقط سبب ضامن است می‌توان نتیجه گرفت که اگر معلمی در مدرسه در نگهداری و مواظبت از دانش‌آموزی مرتکب تقصیر شده باشد (سبب) و کودکی به دیگری خسارت وارد آورد (مباشر) با لحاظ اقوی بودن سبب، معلم مسئول جبران خسارت ناشی از عمل دانش‌آموز می‌باشد (۶).

ضمان قهری که «مسؤولیت مدنی» نیز نامیده می‌شود عبارت است از: «مسئولیت انجام امری و یا جبران زیانی که کسی در اثر عمل خود به دیگری وارد آورده». این ضمان را از آن جهت قهری می‌نامند که به دنبال عقد قراردادی نیست.

در قانون‌مدنی نسبت به مبنای ضمان قهری دو نظر وجود دارد: برخی مبنای آن را تحقق عنوان «تقصیر» می‌دانند و برخی دیگر مبنای آن را تحقق عنوان «اضرار» دانسته‌اند. نظر حقوق‌دانان به مورد دوم نزدیکتر است. امامی و همکاران می‌نویسد: «در مسؤولیت ناشی از جرم دو نظریه علمی موجود است: ۱- نظریه تقصیر...، ۲- نظریه مسؤلیت...، نظریه مزبور (اول) تقصیر را شرط مسئولیت فاعل نمی‌داند و هر کس را که به دیگری خسارتی وارد آورد او را مسئول جبران آن می‌شناسد. بنابراین نظریه، برای مطالبه خسارت کافی است که متضرر

[Downloaded from jmciri.ir on 2026-11-03]

[DOI: https://doi.org/10.22034/44.2.6]

ثابت کند که خسارت ناشی از فعل طرف می‌باشد». بر اساس نظریه دوم که نظریه مسئولیت است براساس قاعده فقهی اتلاف که نقش آن در حقوق مدنی اثبات شده است و در تمامی مواردی که قاعده جریان دارد بی‌شک خسارت و زیان نیز صادق و مسئولیت بر ضمان فرد دارای مسئولیت مدنی شناخته می‌شود (۷).

ب-ضمان مربی شنا

بر اساس یک مثال فقهی مشهور در مورد مسئولیت مربی شنا در قبال فراگیران شنا (متربی) مربی شنا ضامن دیه جنایاتی است که از ناحیه متربی وارد می‌شود؛ یعنی اصل این است که مربی شنا در نگهداری و مراقبت از متربی کوتاهی کرده و فرض بر مسئولیت او است و دیگر نیاز به اثبات تقصیر مربی نیست (۸). بر این اساس اگر فراگیران مرتکب تقصیر یا آسیبی به دیگری شوند ضمان و مسئولیت بر عهده مربی آنان می‌باشد.

به نقل از شهید ثانی در این مورد و مسئولیت تعلیم‌دهنده آورده‌اند که: در ضمان مربی، فرقی ندارد که تفریط کرده یا نکرده باشد مگر اینکه وی عدم مسئولیت خودش را به وسیله قوه قاهره ثابت نماید (۸).

ج-قاعده «من له الغنم فعلیه الغرم»

گروهی نیز بر اساس قاعده «من له الغنم فعلیه الغرم» مسئولیت مدنی ضررهای وارده از جانب فرد تحت تعلیم یا نظارت را به فرد دارای منافع از متعلقات پیرامونشان (تعلیم دهنده) نسبت می‌دهند (۸،۹).

با توجه به موارد فوق الذکر به نظر می‌رسد که نظر فقهی بر وجود ضمان و مسئولیت ذاتی و اساسی تعلیم دهنده نسبت به جبران خسارات ناشی از فعل فراگیر می‌باشد.

البته بایستی ذکر کرد که برخی نیز اعتقاد دارند که در فقه اسلامی ضمان و مسئولیت مدنی به جای آن که مبتنی بر اضرار، یا ایجاد ضرر باشد، مبتنی بر تلف، یا اتلاف مال است و با توجه به تفاوت این دو، این امر موجب شده که قلمرو مسئولیت مدنی محدود شود و نتوان یک قاعده عام جبران ضرر را استنباط کرد (۱۰). با استناد به این موضع شاید فقط بتوان مسئولیت تعلیم‌دهنده را در زمان تلف بیمار و نه ضرر وآسیب‌بدنی و خسارات جانی دیگر مورد بهره برداری قرار داد.

۲- مسئولیت مدنی

برای بررسی موضوع از منظر حقوقی با ذکر مثالی بحث را آغاز می‌کنیم. اگر در ابتدا نهاد بیمارستان را به عنوان مرکز اصلی تعلیم فراگیران فرض کنیم، تصور کنید که فردی بستری در بیمارستان دچار شکستگی جمجمه شده است. اگر این شکستگی ناشی از افتادن بیمار از تخت باشد با حالتی که ناشی از درگیری بین دو بیمار باشد آیا مسئولیت نهاد بیمارستان در قبال این حادثه تفاوتی می‌کند؟

مسئولیت مدنی یا سازمانی

بر اساس مثال فوق:

- اگر بیماری که در بیمارستان بستری است به بیمار دیگری آسیب وارد کند، آیا بیمارستان در مقابل عدم «مراقبت و نگهداری صحیح» بیمارانش مسئول است؟

- اگر شاغلی از شاغلین بیمارستان به‌طور غیرعمدی به بیمار آسیب وارد کند، آیا بیمارستان در مقابل «عدم نظارت کافی بر اعمال شاغلینش» مسئول است؟ (۱۱).

در این مثال نهاد بیمارستان به عنوان نهادی مدنی فرض شده است که باید در قبال آسیب‌ها و خسارات ناشی از عملکرد خود ضمان داشته باشد. سوال اینجاست که در این حالت کل ساختار بیمارستان به عنوان یک مجموعه واحد باید مسئولیت جبران را بپذیرد یا رئیس بیمارستان و مسئول‌فنی به عنوان متولی اصلی دارای مسئولیت حقیقی و یا عضو هیات‌علمی شاغل در آنجا به عنوان بخشی از ساختار اداری و مدیریتی بیمارستان؟ به نظر در قوانین موجود در کشور هنوز بیمارستان‌ها به عنوان نهاد حقوقی مستقل برای جبران خسارت شناخته نشده و مسئولیت مدنی و کیفری ناشی از خسارات ایجاد شده در آن بر عهده مسئول فنی می‌باشد (۱۲).

اما از دیدگاهی دیگر قلمرو مسئولیت مدنی شخصی و مستقیم بیمارستان‌ها، جز در مواردی که قراردادی فی‌مابین طرفین وجود دارد، تا حدی است که مربوط به نقص وسایل درمانی و عدم رعایت تعهدات و احتیاط‌های ایمنی باشد و با این استناد بیمارستان مسئولیتی در قبال خطای کارکنان و پرسنل خود ندارد (۱۳)، که این مورد با تعاریفی که در قانون کار از مسئولیت بیمارستان وجود دارد تا حدودی در تناقض است. این تناقض در تفاوتی که بین بیمارستان با کاربرد صرفا درمانی (چه خصوصی و چه دولتی) و بیمارستان آموزشی دانشگاهی به عنوان مرکز پزشکی، آموزشی و درمانی از منظر مسئولیتی که در قبال کارکنان و فراگیران از جنبه آموزشی و ارایه خدمات درمانی و پزشکی که توسط آنان عرضه می‌شود دارد، بیشتر خود را آشکار می‌کند.

مسئولیت تعلیم دهنده

در قوانین حقوقی ایران برای مسئولیت تعلیم‌دهندگان در قبال فراگیران به قانون مسئولیت مدنی استناد می‌شود.

طبق این قانون مسئولیت شخصی معلم تابع قواعد عمومی مسئولیت مدنی است. اگر معلمی به نحو مباشرت سبب خسارت دانش‌آموزی شود، طبق ماده ۳۲۸ ق.م و اگر به نحو تسبیب باشد طبق ماده ۳۳۱ ق.م و ماده ۱ ق.م.م مسئول می‌باشد (۶،۱۴) هرچند اثبات این مدعا که ثابت کند که فعل زیان‌بار در زمانی رخ داده، که دانش آموز تحت مراقبت و مواظبت وی بوده است یا خیر مثلا در زمان استراحت یا

[Downloaded from jmciri.ir on 2026-11-03]

[DOI: https://doi.org/10.22034/44.2.6]

بازی یا خروج از مدرسه بسیار دشوار می‌نماید (۱۵). با همین دلیل اثبات انتساب مسئولیت و جبران خسارات ناشی از فعل فراگیران پزشکی در تمام زمان‌های کاری آنان به تعلیم دهندگان نیز بسیار دشوار می‌نماید و به صورت مثال اگر دانشجوی بخش داخلی به طور خودسر به بخش جراحی رفته و موجب خسارتی به بیمار شود ضمان جبران خسارت بر عهده عضو هیات علمی بخش داخلی است یا جراحی؟

ماده ۷ قانون مسئولیت مدنی با نگاهی دیگر به مسئولیت افراد تحت نظارت یا نگهداری توسط افراد اشاره دارد که برخی منابع با استناد به اینکه فراگیران جهت آموزش و نگهداری به تعلیم دهندگان سپرده می‌شوند نسبت به جبران خسارت ناشی از افعال فراگیران توسط تعلیم دهندگان اعتقاد دارند.

طبق ماده ۷ قانون مسئولیت مدنی کسی که نگاهداری یا مواظبت مجنون یا صغیر قانوناً یا بر حسب قرارداد به عهده او می باشد در صورت تقصیر در نگاهداری یا مواظبت، مسئول جبران زیان وارده از ناحیه مجنون و یا صغیر می‌باشد و در صورتی که استطاعت جبران تمام یا قسمتی از زیان وارده را نداشته باشد از مال مجنون یا صغیر زیان جبران خواهد شد و در هر صورت جبران زیان باید به نحوی صورت گیرد که موجب عسرت و تنگدستی جبران‌کننده نباشد (۱۶).

نقد جدی که به این تفسیر گرفته می‌شود این است که چون دانشجو، صغیر نیست در صورتی که خسارتی به بار آورند، در بدو امر خود دانشجو مکلف به جبران خسارت است. در این موارد نمی‌توان به ماده ۷ ق.م.م استناد نمود. زیرا در ماده ۷ فقط صغیر و مجنون ذکر شده اما از باب قواعد کلی و با توجه به این مسئله که در حقوق مسئولیت مدنی هر شخصی که کنترل و نظارت بر دیگری دارد، مسئول اعمال زیانبار شخص تحت نظارت و کنترل می‌باشد، بعید نیست بتوان استاد را مسئول اعمال دانشجو دانست، (به طور عموم در همه کارها) (۶).

۳- اصل شخصی بودن مسئولیت جزایی

از منظری دیگر و بر اساس اصل شخصی بودن مسئولیت جزایی که یکی از اصول‌اساسی حاکم بر حقوق جزای کشورهای جهان است هیچ فردی را نمی‌توان به ازای اعمال فرد دیگری مجازات نمود.

حقوق کیفری مدرن بر پایه‌ی چهار اصل مهم استوار گردیده است که عبارت‌اند از:

- اصل قانونمندی
- اصل لزوم ارتکاب رفتار
- اصل تقصیر
- اصل شخصی بودن مسئولیت کیفری.

در واقع، این اصول با هدف تحقق بهتر عدالت در قلمرو حقوق کیفری به وجود آمده‌اند، در قوانین حقوقی کشور ایران و براساس قانون مجازات اسلامی که مبنای رسیدگی به مجازات‌ها می‌باشد در ماده ۱۴۲ اینگونه بیان شده است:

«مسئولیت کیفری به علت رفتار دیگری تنها در صورتی ثابت است که شخص به طور قانونی مسئول اعمال دیگری باشد یا در رابطه با نتیجه رفتار ارتکابی دیگری، مرتکب تقصیر شود».

در این ماده نفس رفتار دیگری مورد حمایت قانونگذار است و مورد تاکید قرار گرفته است، امّا نتیجه آن که در اثر تقصیر فردی دیگر صورت گرفته است مورد حمایت قانونگذار نیست.

این موضوع بیشتر در جرایم غیر عمد متصور است نه جرایم عمدی که ایجاد خسارت به علت قصور یا بی‌مبالاتی یا عدم مهارت فراگیران در این محدوده قرار می‌گیرد.

۴- مسئولیت جزایی فعل غیر

این موضوع از مفاهیم مهم حقوقی شناخته می‌شود و بر مسئولیت جزایی افراد در مقابل کارها و افعال افراد غیر از خودش که با آنها ارتباط خاص سرپرستی یا مسئولیتی دارد می‌پردازد.

در قوانین حقوقی ایران

در مواردی، قانونگذاران مسئولیت را که از فعل مجرمانه‌ی دیگری ناشی می‌شود؛ پذیرفته است (سبب اقوی ازمباشر).

در قوانین دیگر کشورها نیز این رویه دیده می‌شود به طور مثال در حقوق انگلستان. مسئولیت کیفری کارفرمایان به نیابت از کارگزارانی که در حین انجام دادن وظایف قانونی کارفرما مرتکب جرم شده‌اند؛ به رسمیت شناخته شده است.

در حقوق فرانسه نیز مسئولیت کیفری ناشی از فعل دیگری در اثنای کار و یا به مناسبت آن متوجه کارفرمایانی است که بر کارگران و کارمندان خود نظارت نداشته‌اند.

با توجه به موارد فوق شاید بتوان مسئولیت خطاهای احتمالی فراگیران را به نوعی به فرد بالادستی و دارای مسئولیت اصلی نسبت داد. در این صورت مسئولیت‌های احتمالی را می‌توان با اساتید و اتندینگ بخش‌ها به علت مسئولیت آنان منتسب نمود.

همچنین در قوانین حقوقی انگلستان مفهومی به نام مسئولیت شخصی معقول در همان حرفه وجود دارد و بر اساس رویه حقوقی common law عملکرد اشخاص دارای تخصص و آنان که آموزش‌های خاص دیده‌اند با عملکرد «شخص معقول» تطبیق داده نمی‌شود بلکه این گروه با همسانان خود، یعنی «شخصی معقول در همان حرفه» مقایسه می‌شوند. از این رو، متخصصین مکلفند آن درجه از مهارت و تخصصی را به کار گیرند که شخصی معقول در آن سطح به کار می‌گیرد (۱۷،۱۸). این تعبیر به کاهش مسئولیت

[Downloaded from jmciri.ir on 2026-11-03]
[DOI: https://doi.org/10.22034/44.2.6]

فراگیران می‌تواند کمک کند زیرا نشان می‌دهد که فراگیران مسئولیت کمتری نسبت به تعلیم‌دهنده خود دارند و نسبت به آموزشی که در آن سطح دیده اند و گروه همسان خود باید سنجیده شده و مسئولیت را برای آنان در نظر گرفت.

در قوانین جاری ایران صرفا در ماده ۴۹۵ قانون مجازات اسلامی به مسئولیت مدنی پزشک در قبال قصور و خطاها اشاره شده است اما معیار و استاندارد دقیق و مشخصی برای آن ذکر نشده است (۱۹)، و تعیین معیار نحوه عملکرد پزشک و میزان قصور احتمالی ناشی از عملکرد وی بر عهده منابع کارشناسی از جمله سازمان پزشکی قانونی، کمیسیون‌های تخصصی نظام پزشکی یا کارشناسان رسمی قوه قضائیه گذاشته شده است که به شکل عرفی تلاش می‌کند بر اساس معیار عملکرد پزشک همسان به بررسی وضعیت بروز خطا یا تقصیر بپردازد هرچند که هیچ متر و معیار مشخصی برای آن تا کنون ارایه نشده است (۲۰). در راهنمای عمومی اخلاق شاغلین حرفه های پزشکی نیز در فصل سوم با عنوان "ارایه خدمات استاندارد و با کیفیت" به این موضوع اشاره شده اما معیار سنجش یا استانداردی قابل اندازه گیری معرفی نشده است.

۵- جبران خسارت

در قانون مسئولیت مدنی مصوب ۷ اردیبهشت ۱۳۳۹ (کمیسیون مشترک دادگستری مجلسین) اینگونه بیان شده است:

ماده ۱: هر کس بدون مجوز قانونی عمداً یا در نتیجه بی‌احتیاطی به جان یا سلامتی یا مال یا آزادی یا حیثیت یا شهرت تجارتی یا به هر حق دیگر که به موجب قانون برای افراد ایجاد گردیده لطمه‌ای وارد نماید که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود می‌باشد (۲۱). بر اساس این ماده قانونی هر فردی که موجب زیان یا خسارت شود، ضمانی برای جبران آن دارد. اما در مورد فراگیران که به واسطه نقش آنها و مسئولیت تعلیم دهنده بر بالین بیمار حضور دارند، سوال این است که آیا مسئولیت جبران بر عهده خود فرد است یا تعلیم دهنده وی؟ با استناد به موارد فقهی پیش گفته می‌توان فرض مسئولیت را بر عهده تعلیم دهنده دانست اما اگر فراگیر را فردی مستقل و داری خودمختاری تصمیم گیری بدانیم جبران خسارت بر عهده خود فرد خواهد بود؟

۶- مسئولیت بالا دستی

در قوانین آموزشی فرانسه طبق بند ۶ ماده ۱۳۸۴ قانون مدنی فرانسه آموزگاران در مدت زمانی که دانش آموزانشان تحت نظارت و کنترل آنها می باشند، مسئول افعال زیان‌بار دانش‌آموزان می‌باشند.

ماده ۱۳۸۴ قانون مدنی فرانسه مقرر می‌دارد: «شخص، نه تنها از خسارتی که بر اثر فعل خود پدید می‌آورد، مسئول است بلکه همچنین نسبت به زیان حاصل از فعل اشخاصی که او جواب‌گویشان است و یا به وسیله اشیایی که او تحت حفاظت خود دارد، مسئول می‌باشد» (۲۲). با استناد به این ماده اساس پزشک معالج یا در اصل سر تیم درمان، مسئول اصلی اقدامات تمامی افراد تیم درمان است که آنان را مامور ایفای تعهد خویش کرده است و رابطه‌ای که متعهد را به این افراد پیوند می‌دهد، اعم از این که قرارداد به صورت پزشک و فراگیر (انترن یا دستیار) باشد یا پزشک با پزشک دیگر، در مسئولیت پزشک تأثیری ندارد.

طبق ماده ۴۹۶ قانون مجازات اسلامی: «پزشک در معالجاتی که دستور انجام آن را به مریض یا پرستار و مانند آن صادر می‌نماید، در صورت تلف یا صدمه بدنی ضامن است» نیز می‌توان برداشت کرد که ضمان پزشک نه تنها نسبت به اعمال وی بلکه حتی نسبت به اعمال زیر دستان از جمله فراگیران تحت آموزش وی نیز قابل انتظار است. همچنین در ماده ۸ راهنمای عمومی اخلاق حرفه‌ای شاغلین حرف پزشکی مصوب شورای عالی نظام‌پزشکی آورده شده که: " شاغلان حِرَف پزشکی و وابسته، مسئولیت دارند از رعایت استانداردهای اخلاق حرفه‌ای از سوی زیردستان خود ازجمله دستیاران، کارکنان و دیگر افرادی که به دلیل همکاری با حرفه‌مندان (مانند منشی مطب)، با بیماران در ارتباطند، حتی‌المقدور، اطمینان حاصل کنند" (۲۳).

بنابر موارد فوق می‌توان چنین برداشت نمود، شخصی که به خاطر عمل دیگری مجازات می‌شود، در حقیقت «فاعل معنوی» عمل مجرمانه است و مسئولیت او به مسئولیت مجرم اصلی که مرتکب خود عمل شده و «فاعل مادی» است ضمیمه می‌گردد (۲۲،۲۴).

به طور مثال اگر یک دستیار سال اول جراحی در یک بیمارستان آموزشی بدون مجوز اتند مربوطه، جراحی مربوط به حیطه دستیار سال سوم را انجام و منجر به خسارت شود از ۲ منظر می‌توان انتد مربوطه را دارای مسئولیت دانست. اول اینکه فراگیر تحت آموزش او که تجربه کافی برای این عمل را نداشته خسارت به بیمار وارد کرده است و دوم اینکه کنترل و مدیریت ضعیف او در بخش، به حدی بوده است که فراگیر بدون در نظر گرفتن شرایط و آیین‌نامه‌ها به عملی پرداخته که صلاحیت آنرا نداشته است و لذا اتند (پزشک مسئول بخش) به عنوان تعلیم‌دهنده و نیز مدیر و نظم دهنده بخش دارای مسئولیت خواهد بود.

جبران خسارت

در جبران خسارات و آسیب ناشی از عملکرد فراگیران و مسئولیت ناشی از فعل آنان برای پزشک معالج یا اتند آنان برای پزشک معالج یا اتند بخش ۳ حالت زیر را تا کنون حالت زیر را در کارشناسی‌های انجام شده می‌توان متصورشد:

۱- قابلیت انتساب قصور اشخاص به فقدان نظارت کافی از جانب مسئولان مافوق (انجام جراحی در حوزه صلاحیت سال سوم جراحی توسط دستیار سال اول در بیمارستان آموزشی بدون مجوز مسئول

[Downloaded from jmciri.ir on 2026-11-03]

[DOI: https://doi.org/10.22034/44.2.6]

بخش).
۲- محول کردن انجام اموری که مسئولیت آن مشخصا بر عهده فرد دارای صلاحیت است به فرد دیگری که صلاحیت انجام مستقل آن امر را ندارد (واگذاری مسئولیت گذاشتن Chest tube به انترن).
۳- در شرایطی که مباشرِ عمل سهل‌انگارانه، یک فرد نامشخص از بین چند نفر است که همه آنان کارکنان یک کارفرما هستند (عدم کنترل چارت علایم حیاتی بیمار توسط کارآموز و کارورز و دستیار).
در تمام حالات متصور شده فوق نقش پزشک مسئول بخش یا تعلیم دهنده به وضوح مشخص‌شده و ضمان جبران خسارت وی بر این اساس محرز می‌باشد.

قوانین جاری

در قانون کار کشور ما قوانین خاصی در مورد ضمان مرکز یا موسسه در قبال مستخدمین و شاغلین آنها وجود دارد. در صورتی که پزشکان شاغل در یک بیمارستان، مشمول قانون کار (دارای قرارداد رسمی استخدامی طبق قانون کار) باشند، به استناد ماده ۱۲ قانون مسئولیت‌مدنی، بیمارستان کارفرمای آنان تلقی می‌شود و طبق «تئوری مسئولیت ناشی از فعل غیر» در مقابل اشخاص ثالث مکلف به جبران خسارات ناشی از قصور ایشان خواهد بود و بنابراین بیمارستان در این شرایط ضامن جبران خسارت به عنوان یک شخصیت حقوقی می‌باشد. اما چنانچه پزشکان مشمول قانون کار نباشند (مثلا قرارداد موقت یا فقط سهم بابت ارجاع یا عمل دریافت کند)، بیمارستان در قبال خسارت ناشی از فعل اشخاص ثالث، مسئولیت جبران خسارت نخواهد داشت (۲۵).
این درحالیست که اگر پزشک مستخدم بیمارستان نباشد اما به عنوان پیمانکار فعالیت کند و بر اثر تقصیر پزشک خسارتی متوجه بیمار شود پزشک شخصا مسئول جبران خسارت خواهد بود.

قانون کار ایران

طبق مواد قانون کار مصوب ۱۳۶۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام، مراکز مرتبط با وزارت بهداشت که وظیفه تربیت متخصصان این رشته‌ها را بر عهده دارند، می‌توانند به عنوان مراکز کارآموزی موضوع این قانون شناخته شوند (ماده ۱۰۸). کسانی که سمت کارآموز دارند که برای یادگیری حرفه خاص و یا ارتقای مهارت‌های خود برای یک مدت معین در مراکز کارآموزی یا مراکز آموزشی مشغول آموزش می‌شوند (بند الف ماده۱۱۲) و طبق ماده ۱۱۳ قانون‌کار و شمول دو مورد فوق برکارفرما و کارآموز، تمام ملحقات قانون‌کار از جنبه حقوق و بیمه و سنوات .. بر آن حاکم است (۲۵).

قانون مجازات اسلامی

با استناد به ماده ۴۹۶ قانون مجازات اسلامی که عنوان می‌دارد «پزشک در معالجاتی که دستور انجام آن را به مریض یا پرستار و مانند آن صادر می‌کند درصورت تلف یا صدمه‌بدنی ضامن است، چنین استنباط کرده که پزشک نه تنها نسبت به اعمال خود مسئولیت خواهد داشت بلکه نسبت به اعمال کادرپزشکی که در حیطه دستورات او انجام وظیفه می‌کنند نیز مسئول خواهد بود» (۲۳،۲۴).

راهنمای عمومی اخلاق حرفه‌ای شاغلین حرف‌پزشکی و وابسته سازمان نظام پزشکی

در راهنمای عمومی اخلاق حرفه‌ای شاغلین حرفه‌های پزشکی و وابسته که به تصویب شورایعالی نظام‌پزشکی رسیده است و به عنوان تفسیری از ماده ۶ آیین‌نامه انتظامی رسیدگی به تخلفات صنفی و حرفه‌ای شاغلین پزشکی مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام است به مواردی از اصول و کدهای مهم اخلاق پزشکی اشاره دارد از جمله در ماده ۸ که بیان می‌دارد:
"شاغلان حِرَف پزشکی و وابسته، مسئولیت دارند از رعایت استانداردهای اخلاق حرفه‌ای از سوی زیردستان خود ازجمله دستیاران، کارکنان و دیگر افرادی که به دلیل همکاری با حرفه‌مندان (مانند منشی مطب)، با بیماران در ارتباطند، حتی‌المقدور، اطمینان حاصل کنند".
در این ماده به صراحت در مورد مسئولیت پزشک یا اتند در مورد زیر دستان از جمله فراگیران اشاره دارد هرچند که در انتها با استفاده از کلمه حتی المقدور ضمان کامل را نقض کرده است.

آیین‌نامه انتظامی رسیدگی به تخلفات صنفی و حرفه‌ای شاغلین حرفه‌های پزشکی و وابسته در سازمان نظام پزشکی جمهوری اسلامی ایران.

در قانون نظام پزشکی مصوب سال ۱۳۸۳ مجمع تشخیص مصلحت نظام به تشکیل دادسراها و هیات‌های بدوی، تجدید نظر و عالی انتظامی اشاره شده و آین‌نامه رسیدگی به تخلفات صنفی و حرفه‌ای برای آن تدوین شده است و در ماده ۲۳ نوشته شده است.:
"مسئولان فنی مکلفند در تمام ساعات موظف بر امور فنی قوانین نظام پزشکی مؤسسات پزشکی نظارت کنند" در این ماده به موضع نظارت در تمام ساعات بر امور موسسات تاکید شده و مسئولیت آن بر عهده مسئول فنی نهاده شده است. شاید بتوان نقش مسئول فنی در یک بخش آموزشی را به رئیس بخش یا اتند کشیک انکال منتسب نمود و بدین ترتیب هر گونه قصور یا خسارت احتمالی ناشی از عدم رعایت موازین فنی را بتوان به وی مربوط دانست. همچنین در ماده ۲۸ "مسؤلان فنی مؤسسات پزشکی اعم از دولتی، عمومی، خصوصی و خیریـــه مکلفند علاوه بر قوانین و مقررات موجود در آئین نامه‌های مصوب وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و سازمان نظام پزشکی، ضوابط علمی و حرفه‌ای ذیربط را رعایت

[Downloaded from jmciri.ir on 2026-11-03]
[DOI: https://doi.org/10.22034/44.2.6]

کنند"، نیز مجدد بر همین نکته تاکید داشته است.
در زیر مثال‌هایی از مواردی که بتوان نقش پزشک معالج و فراگیران را بهتر درک نموده و جایگاه ضمان و مسئولیت‌های هر یک را مشخص کرد، آورده شده است.
– جراح بخشی از وظیفه مربوط به خود نظیر دوختن موضع جراحی را به پرستار واگذار کرده است.
– استادی که اقداماتی خارج از صلاحیت دستیار تخصصی را به او محول کرده است، همچنین متخصص بیهوشی که وظایف خاص خود مثل برقراری راه هوایی بیمار در یک شرایط غیراورژانس را به تکنیسین سپرده است. واگذارکردن بخشی از روند زایمان یک مادر باردار که صرفا در صلاحیت پزشک متخصص زنان است از جانب او به ماما نیز از همین نوع است.

تعارض

شرایطی را در نظر بگیریم که یک فراگیر بر اساس آموزش‌هایی که دیده است انتظار می‌رود اقداماتی را بتواند بطور مستقل انجام دهد. به عنوان مثال، تعبیه لوله بینی–معده‌ای (NG Tube) برای رساندن غذا از طریق لوله به معده بیمار توسط یک دستیار سال اول هر رشته تخصصی. اگر فراگیر این کار را به اشتباه انجام دهد آیا باز هم تمام مسئولیت بر عهده استاد و اتند بخش است یا به صورت تضامنی هر دو نفر مسئول هستند، استاد به علت وظیفه نظارتی و فراگیر به علت بی‌مهارتی؟ یا مثلا مسئولیت خسارت ناشی از عدم رعایت اصول استریلیزاسیون توسط یک فراگیر در حین بخیه‌زدن را که انتظار می‌رود دارای صلاحیت علمی و عملی آن باشد را باید فقط متوجه خودش دانست یا استاد مربوطه نیز به علت نقش نظارتی دارای مسئولیت بالادستی است؟
نکته مهم دیگر این است که اگر بخواهیم به مسئولیت فراگیران در تمام کشور به یک چشم نگاه کنیم ممکن است با تعارضاتی دیگر روبرو شویم. مثلا آیا از یک دستیار سال اول تازه پذیرفته شده در یک رشته خاص باید انتظار داشته باشیم تا مهارت یک پزشک عمومی با تجربه را داشته باشد (چون هر دو پزشک عمومی هستند)؟ آیا فارغ التحصیلان تمام دانشگاه‌های علوم پزشکی در پایان دوره پزشکی عمومی دارای یک مقدار تجربه و دارای یک صلاحیت تجربی و عملی هستند؟
به نظر می‌آید حتی در صورتیکه فعل فراگیر باعث ایجاد خسارت یا آسیب شده باشد و شرایط به شکلی باشد که در محدوده صلاحیت حرفه‌ای خودش ضمان نسبت به موضوع دارد باید به نکته‌ای مهم توجه داشت و آن سنجش سطح صلاحیت حرفه‌ای و تجربه‌ای هر فراگیر با فرد هم سطح خودش و محلی که در آن تحصیل کرده می‌باشد.
طبقه‌بندی‌هایی که در عرف یا مقررات پزشکی نسبت بـه پزشکان به عمل آمده است می‌تواند در تعیین کارایی پزشک مؤثر باشد.
یک کارآموز بدون توجه به سنوات کم یا زیاد کارآموزی، با کارآموز مقایسه می‌شود و یک متخصص با متخصصان همتراز خود، مگر آنکه عرف پزشکی برای یک پزشک متخصص جایگاه ویـژه‌ای قائـل باشـد، به گونه‌ای که او را با متخصصان همسان (از نظر تجربه کاری و محل خدمت) مقایسه نکند.
از همین رو، میانگین صلاحیت فراگیران در شرایط و اوضاع و احوال مشابه نیز بایستی مورد توجه قرار می‌گیرد.
از موارد دیگر اینکه تفاوت سطح آموزشی یا دوره‌ای گذرانیده شده هم می‌تواند بر این مسئولیت تاثیرگذار باشد. هرگاه شرایط دست بـه دست هم داده، وضعیتی غیرمتعارف ایجاد کنند که پزشک قادر به برآورد خطراتی که اغلب قابل پیش‌بینی است نباشد، یا به رغم اطلاع از خطرات، قادر به از میان بردن آنها از طریق اتخاذ تدابیر احتیاطی نباشد، وی مسئول نیست. به طور مثال قرار گرفتن یک دستیار سال اول آقا در دوره چرخشی حضور در بخش اورژانس و مواجهه با شرایط اورژانسی زایمان یک خانم باردار که به اورژانس مراجعه کرده است. بدیهی است با توجه به قوانین حاکم بر آموزش‌پزشکی در کشور ما دانشجویان پسر در بخش زنان و زایمان حضور بسیار کم رنگ داشته و با شرایط زایمانی آشنایی ندارند. در چنین موردی آیا فراگیر دارای مسئولیت می‌باشد و یا سیستم آموزشی که مانع از آموزش چنین موارد اورژانسی شده است (۱۹).

نتیجه‌گیری

براساس قوانین فقهی، حقوقی و انتظامی در مورد مسئولیت فراگیران پزشکی به نظر می‌رسد که مسئولیت استاد و پزشک معالج به عنوان ضامن اصلی در قبال خطاهای فراگیران مورد قبول می‌باشد اما در مورد مشارکت در مواردی که فراگیران به دلایل داشتن صلاحیت علمی و عملی خود نیز دارای مسئولیت می‌باشد و تعیین درصد ضمان هر یک از آنها، هنوز به حکم واحدی نرسیده‌ایم. البته با توجه به مثال‌های آورده شده نیز مشخص است که عوامل متعددی در این زمینه نقش دارند و شاید به همین دلیل است که در هر مورد باید براساس شرایط و مشخصات آن مورد تصمیم گرفت. با توجه به مجموع مطالب بیان‌شده پیشنهاد می‌شود، سازمان نظام پزشکی با توجه به مسئولیت خاص خود در قبال جامعه پزشکی و به عنوان متولی امر با تشکیل کمیسیون‌های تخصصی و دعوت از صاحبنظران و خبرگان حوزه‌های مختلف از جمله زمینه انتظامی، اخلاق پزشکی، حقوقی، قضات دیوان عالی کشور، اساتید بالینی و معاونین آموزشی و بالینی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور برای بحث و تعیین یک آیین‌نامه جهت شرایط رسیدگی به این گونه تخلفات اقدام نماید.
به نظر می‌رسد معیار استناد به "شخص معقول در همان حرفه" که در رویه‌های بین‌المللی نیز به آن تکیه می‌شود و تبیین مصادیق آن برای

[Downloaded from jmciri.ir on 2026-11-03]
[DOI: https://doi.org/10.22034/44.2.6]

هر رسته فراگیر می‌تواند به تعیین دقیق‌تر مسئولیت فراگیران کمک کند. همچنین ارایه دقیق گایدلاین‌های تشخیصی، درمانی برای هر رشته و اقدامات و مداخلات خاص آن و ارایه معیارهای استاندارد شخصی، صلاحیتی و تجربی فرد انجام دهنده آن و مشخص‌کردن دقیق شرایط تایید پایان هر دوره ازنظر علمی، عملی و تجربی مانند آنچه در امتحان صلاحیت حرفه‌ای به صورت امتحان OSCE یا ارتقاء دستیاری برگزار می‌شود به این مقوله کمک شایسته‌ای کند.

با تعریف دقیق معیار انجام هر خدمت استاندارد و شرایط فرد ارایه دهنده عملا در محدود دروازه‌بانی از عدم ارایه خدمات سلامت کم کیفیت و غیر استاندارد چه توسط فرد ارایه دهنده خدمت، چه توسط دستگاه‌ها یا وسایل مورد نیاز می‌توان از بروز برخی خطاها پیشگیری نمود و همچنین مسئولیت دقیق افراد را بر اساس وظایف دقیق آنچه از وی انتظار می‌رود تعیین و ارزیابی نمود.

منابع

1. Ministry of Health and Medical Education. Behdasht va Ayin Nameh Amoozeshi Doctoraye Pezeshki Omoumi. Tehran: Ministry of Health and Medical Education; 2017.(persian)

2. Ministry of Health and Medical Education. Regulations on the duties of interns in the Doctor of Medicine (MD) program. Tehran: Ministry of Health and Medical Education; 2004. (persian)

3. Ministry of Health and Medical Education. Regulations on the duties of clerks in the Doctor of Medicine (MD) program. Tehran: Ministry of Health and Medical Education; 2004. (persian)

4. Ministry of Health and Medical Education. Regulations for medical specialty training programs. In: Deputy for Education, editor. Tehran: Ministry of Health and Medical Education; 2004. (Persian)

5. Karimi M. Barrasi mabani-ye masouliyat-e madani dar feqh va hoghough. In: Proceedings of the 11th International Conference on Modern Research Achievements in Jurisprudence, Law and Human Sciences; 2022. (persian)

6. Yazdanian A. Civil liability of teachers arising from students' acts in Iranian law with a comparative study in French law. Civil Law Knowledge Journal. 2012;1(1):37-47.

7. Emami MH. Civil Law. Vol. 1. 41st ed. Tehran: Eslamiyeh Publications; 2025. (persian)

8. Emami M, Pouladin Toroghi H, Mohammadi Moghaddam MJ, Farahzad M. Jurisprudential foundations of civil liability arising from the act of others. Fiqh and Usul Studies. 2023;1:133-160.

9. Seyyed Ali Alavi Q, Seyyed Zabihollah Mansourian Z. The legal maxim "He who gains the benefit bears the loss" (Man lahu al-ghanm fa 'alayhi al-ghurm). Pazhuheshnameh-ye Andishehaye Hoghoughi. 2014;2(4):75-91.

10. Kazemi M, Banaei Askoui M. The civil liability system in the Iranian Civil Code and Imamiyyah jurisprudence (legal gaps in civil liability in the Civil Code). Quarterly Journal of Research and Development in Comparative Law. 2019;2(3):202-230.

11. Attaran H, Behrouzyeh M, Karimi M. Investigating the Position of the Theory of "Liability for the Acts of Others" in the Field of Medicine by Looking at the Expert Opinions of Medical Authorities. Iran J Forensic Med. 2023; 29 (1) :1-13.

12. Tabatabaei M, Shaneivar GH. The Scope of The Civil liability of hospitals for patients, Iranian Journal of Medical Law. 2015; 8(31): 11-47.

13. Shamim P. Civil liability of hospitals. Azad Legal Research Studies. 2013;6(22):27-55.

14. Mohammadhoseini Haji Var R. Liability of the Ministry of Education for students' academic failure. Fiqh, Law and Criminal Sciences. 2017;9(2):60-73.

15. Matin Zadeh Z. A study on the civil liability of teachers in the education system toward students in Iranian and French law. 2021. (persian)

16. Boroumand B. Civil liability of minors and insane persons under Article 1216 of the Civil Code and its conflict with Article 7 of the Civil Liability Act. New Research in Humanities. 2016;10(2):165-174.

17. Mohamadi SL, Karamzadeh P. Civil and criminal liability of the physician towards the patient in Iranian and French law. International Legal Research. 2020;13(49):369-85.

18. Musapour M, Esmaeli A. Analysis of the Foundations and Conditions of Employer's Civil Liability Arising from Employee's Act in Iranian and English Law. Comparative Studies on Islamic and Western Law. 2023;10(2):165-86.

19. Hajinouri, G. A Comparative Approach on the Concept of Physician's Fault Criteria. Private Law Research, 2015; 3(10): 9-35.

20. Arefi Maskuni A., Mozafari Anari M., Islam S. Conflict of Interests in Forensic Institutions in Iran's Legal System; From Explaining Examples of Conflict to Providing Solutions for its Management. Majlis and Rahbord, 2024; 31(117): 195-231. doi: 10.22034/mr.2022.5372.5130

21. Chitsazian M. Liability arising from failure to observe standard principles in Shia jurisprudence and Iranian law. Journal of Judicial Law Research. 2020;2(1):341-366.

22. Salarkarimi H, Mousavi Shahabi SN, Hejazi A. Medical Staff'Liability Arising from Colleagues, Trainees and Patients Actions In Medical Events. Iranian Journal of Forensic Medicine. 2015;20(4):211-20.

23. Islamic Republic of Iran Medical Council. General guideline of professional ethics for medical and allied health professionals. Tehran: IRIMC; 2018. (Persian)

24. Gholami A, Bahiraee A. The innocent agent and it's relationship with similar titles. Culmination of Law. 2017;3(20):7-23.

25. Babaei I. The basis of employers' liability under Article 12 of the Civil Liability Act. Journal of Public Law Research. 2001;3(5):14-39.

26. Fadaee H, Jafarizadeh F, Gholamzadeh S, Malekpour A, Zarenezhad M. Residents' and Medical Students' Responsibility for Diagnostic and Therapeutic Measures (Case Study of Fars Province Forensic Medical Files-2011 to 2016). Iranian Journal of Medical Ethics and History of Medicine. 2019;12:536-49.

27. Ziri M, Arab Ahmadi F. A jurisprudential and legal study of the civil liability of nursing students. In: Proceedings of the 2nd National Conference on Nursing, Psychology, Health Promotion and Healthy Environment; 2015; Iran. (Persian)

[Downloaded from jmciri.ir on 2026-11-03]

[DOI: https://doi.org/10.22034/44.2.6]